

Wybrane zagadnienia z terapeutycznej funkcji czytelnictwa

Współczesny system opieki medycznej nad dziećmi stwarza coraz szersze możliwości wczesnego wykrywania schorzeń o charakterze przewlekłym i efektywnego ich leczenia.

Wprowadzenie badań bilansowych i przesiewowych, stale rosnąca ilość szpitali specjalistycznych, sanatoriów i prewentoriów, doskonalenie metod leczenia i sprzętu medycznego poparte bogato rozwiniętym zapleczem farmakologicznym i laboratoryjnym wymagają nowych warunków oraz nowych sposobów postępowania dla uzyskania optymalnych wyników leczenia.

Coraz powszechniejsze staje się w tej sytuacji nawoływanie o humanizację medycyny głównie w oparciu o sztukę, która eprzyja kształtowaniu i oddziaływaniu na postawy ludzi chorych,,gdyż:

- pozwala osiągnąć harmonię między człowiekiem chorym, a otaczającym go światem,
- poszerza jego kontakty społeczne,
- ułatwia mu wejście w inny świat poprzez odwrócenie uwagi od własnej osoby i choroby,
- stanowi temat dyskusji i rozmów z innymi pacjentami,
- jest źródłem radości estetycznej i rozrywki,
- przeciwdziała monotonii i rutynie szpitala,

- rozszerza zainteresowania artystyczne,
- jest drogą do powstawania nowych nawyków kulturalnych,
- daje choremu satysfakcję wtedy, gdy rzeczywiście wydaje mu się niezadowolająca,
- jest źródłem przynoszącym ulgę i pocieszenie (Csorba H., 1966).

Około 1930 roku pojawiło się w medycynie nowe słowo: "biblioterapia" i chociaż problem ten zrodził się w psychiatrii, to zwrócili na niego także uwagę i lekarze zajmujący się rewalidacją przewlekle chorych i kalekich. W Stanach Zjednoczonych wprowadzenie biblioterapii jako jednego z elementów kompleksowego leczenia stało się przedmiotem wielu naukowych dyskusji. Zrodził się pogląd, że książka może stanowić pożyteczny i konieczny element leczenia również w terapii chorób somatycznych.

Nie budzi żadnych wątpliwości rola książki w całości kształcenia leczenia połączonego z koniecznością przebywania w zamkniętych zakładach leczniczych, od dawna bowiem postulatem higieny psychicznej jest "urozmaicenie i wzbogacenie życia, rozwijanie zainteresowań kulturalnych w dziedzinie muzyki, plastyki, literatury, sztuki oraz wytwarzanie nawyków nie tylko higienicznych ale i kulturalnych w szerszym tego słowa znaczeniu" (Dąbrowski K., 1959). W Polsce próby wprowadzenia książki jako środka psychoterapeutycznego podjęte zostały przede wszystkim przez lekarzy psychiatrów w Gnieźnie, Stroniu Śląskim, Drewnicy k. Warszawy, najczęściej w zakładach psychiatrycznych.

Pierwszym szpitalem, który zastosował zasady biblioterapii była Klinika Chorób Wewnętrznych w Krakowie kierowana przez prof. dra med. J. Aleksandrowicza. We Wrocławiu opiekę nad powstającymi bibliotekami szpitalnymi przejął Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej, a pracami koordynuje W. Kozakiewicz, pierwsza autorka książki o czytelnictwie chorych. Pojawia się coraz większa ilość publikacji na ten

temat, a ich autorami są lekarze, bibliotekarze i psycholodzy. Doniesienia te w głównej mierze dotyczą hospitalizowanych. Brak opracowań z dziedziny metodyki pracy z człowiekiem chorym oraz zasad doboru odpowiedniej książki dla różnego typu chorych w powiązaniu z jednostką chorobową, która ma zasadnicze znaczenie w kształtowaniu się specyficznych potrzeb, wynikających z istoty schorzenia i ograniczeń jakie ono powoduje: "W każdej chorobie - obok urazu mechanicznego, infekcji, intoksykacji czy szkodliwego napromieniowania działa także uraz psychiczny, wynikający z samego uświadomienia sobie choroby" (Cwynar S., 1959, s. 48).

Podjęcie postępowania psychoterapeutycznego ma szczególne znaczenie w odniesieniu do jednostek przewlekle chorych i wprowadzenie biblioterapii rozumianej: "(...) jako leczenie przy pomocy książki odpowiednio dobranej nie tylko do poziomu umysłowego pacjenta, lecz do typu jego choroby i stanu psychicznego (...)" (Lepalczyk I., 1958.) może okazać się niezwykle pomocne w realizacji procesu leczenia potraktowanego globalnie, zwłaszcza w odniesieniu do chorych hospitalizowanych.

Do najczęściej stosowanych metod i technik w badaniach nad czytelnictwem należą: obserwacja, wywiad, ankieta oraz analiza dokumentacji bibliotecznej. Brak jest wystandardyzowanych narzędzi badawczych co ma swoje źródło w różnorodności grup czytelniczych (wiek, wykształcenie, zainteresowania czytelnicze, typ czytelnika itp). Takie zróżnicowanie dorosłych czytelników przestaje być problemem u dzieci, one też wymagają zintensyfikowanych działań w zakresie ochrony zdrowia psychicznego, zwłaszcza w okresie trwania przewlekłej choroby i związanych z jej leczeniem długotrwałych i wielokrotnych pobytów w szpitalach i sanatoriach.

FUNKCJE KSIĄŻKI

Książka może spełniać wielorakie funkcje i istnieje wiele sposobów ich klasyfikowania. Należy wyróżnić kilka teorii, w których jest mowa o różnych funkcjach książki.

Według Barta Landheera książka może spełniać funkcję: inspirującą, kulturalną, twórczą i kompensacyjną.

Głombiowski K. wyróżnia również cztery funkcje książki: poznawczą, wychowawczą, rekreacyjno-estetyczną i społeczno-integracyjną (Głombiowski K., 1966).

Walentynowicz M. (1970) przyjmując istnienie wielorakich funkcji książki, wynikających z różnorodności potrzeb ludzi samych książek zakłada, że książka w życiu ludzi dorosłych służy: zaspokajaniu potrzeby silnych wrażeń, ucieczki w świat fantazji i od kłopotów dnia codziennego. Zwraca on uwagę na to, że: "Każdy rodzaj książki zaspokaja inne potrzeby człowieka, spełnia inną funkcję, przy czym znaczenie ich różnicuje się w dalszym ciągu w zależności od czytelnika. Różnorodność potrzeb i typów ludzkich z jednej strony, a z drugiej - bogactwo typów książek przyczynia się do tego, że spełnia ona w naszym życiu wielorakie funkcje", głównie: kształcącą, wypoczynkowo-relaksową i terapeutyczną.

Kotlarczyk M. (1957) pisze: "Różnorodne nauki zakładają odmienne funkcje słowa i tak:

- językoznawcy mówią o ekspresywnej, impresywnej i symboliczno-znaczeniowej funkcji słowa,

- psychologia podkreśla wpływ słowa na całość struktury psychofizycznej człowieka, na jego zmysły, uczucia, wyobraźnię, rozum i wolę,

- estetyka uważa słowo za najwszechstronniejszy środek artystycznego działania,

- psychoterapia musi posługiwać się słowem odpowiednio dobranym do potrzeb człowieka chorego".

Według J. Aleksandrowicza: "Literatura zaszczerpia spokojny, poważny, planowy stosunek do obowiązków, uczy opanowania nie tylko gestów lecz przede wszystkim myśli, wywiera olbrzymi wpływ leczniczy i profilaktyczny" (1957).

Pedagogiczny aspekt czytelnictwa badała A. Przecławska stwierdzając, że: "(...) czytelnictwo to jest nie tylko sam proces zapoznawania się z jej treścią, ale cała suma refleksji i przeżyć, które po przyswojeniu sobie treści następują. Czytelnik poza wszelkimi warunkami jakie powinny tu zaistnieć, musi na te przeżycia mieć wystarczający okres czasu (różny i indywidualny dla różnych typów czytelniczych i różnych rodzajów książek" (Przecławska A., 1962).

Na psychoterapeutyczną funkcję literatury zwrócił uwagę przed laty J. Bystron, który podkreślał, że: "Literatura w niektórych swych postaciach może mieć znaczenie terapeutyczne, bo choroba, czy kalectwo, uniemożliwiając danej jednostce konkurencję pracy zawodowej, jest czasem pośrednią przyczyną zainteresowania się literaturą, jako światem fikcji i idei, w którym można się swobodnie poruszać bez skrępowania kalectwem" (1938).

Zdaniem B. Suchodolskiego: "Lektura bardziej niż cokolwiek innego kształtuje dziś wewnętrzne życie ludzi, ich uczucia i skłonności, ich wyobrażenia, ich ambicje i marzenia, stąd ma ogromne znaczenie, jako: czynnik kształcenia myśli i krytycyzmu, rozszerzania horyzontów wiedzy, zdobywania materiałów do porównań i wniosków, dla rozbudzania zainteresowań, zamiłowań, dla kształcenia uczuć i wyobrażeń" (1962).

KIERUNKI BADAŃ NAD CZYTELNICTWEM

Istnieją dwa różne terminy służące do określania kontaktu ludzi z książką. P i e r w s z y z nich określa czytanie jako "psychofizjologiczny proces zachodzący podczas

przyswajania sobie (za pośrednictwem wzroku) przekazywanego w materialnej formie słowa" (Skwarnicki M., 1960, s.243). Drugi zaś mówi o czytaniu ogólnym, jako o "sztuce zrozumienia treści wyrażonej za pomocą znaków" (Skwarnicki M., 1960, s. 252). Przyjęta ogólnie definicja czytelnictwa brzmi: "Czytelnictwo jest procesem polegającym na zaspokajaniu potrzeb kulturowych, naukowych i rozrywkowych ludzi, poprzez przyswajanie sobie przekazywanego w piśmie dorobku myśli i ducha ludzkiego" (Radlińska H., 1934).

W badaniach nad czytelnictwem istniały cztery następujące kierunki:

1. S z k o ł a R u b a k i n a - twórcy bibliopsychologii, który nawiązując do problemów Claparede'a badał recepcję treści lektury z punktu widzenia jej zrozumienia i oddziaływania na czyny i dążenia czytelnika. Dążył do określenia typów czytelnika i typów książek i ustalenia optymalnej organizacji czytelnictwa. Szukał najłatwiejszego i najskuteczniejszego sposobu dostarczania odpowiednich książek czytelnikowi. Charakteryzując typy czytelników i typy książek starał się określić ich wzajemne stosunki, ujmując wszystkie dane w liczby i stosując wobec nich analizę matematyczną. Według Rubakina książka jest zjawiskiem psychicznym zachodzącym w czytelniku, a jej treść jest odbiciem osobowości czytelnika, zaś najpożyteczniejszą jest ta książka, która najlepiej odpowiada w danej chwili indywidualności człowieka.

2. S z k o ł a a m e r y k a Ń s k a reprezentowana przez Javala, Hueya, Cattella i innych zajmowała się techniką i możliwościami szybkiego czytania. Posługując się tachitoskopem mierzono, ile liter, wyrazów można odczytać jednogłośnie, utrwalając ruch gałki ocznej podczas czytania na taśmie filmowej. Szybkość czytania mierzono oftalmografem.

3. S z k o ł a H o f m a n n a wprowadziła do badań nad czytelnictwem kierunek pedagogiczno-socjologiczny,

głosząc tezę, że człowiek a nie książka jest ośrodkiem pracy w bibliotece. W ten sposób sformułowano znaną dziś tezę: "właściwa książka we właściwym czasie dla właściwego czytelnika", uznając przy tym podstawowe kryteria wyboru książki, jak:

- kryterium wartości książki,
- wartość treści książki,
- bliskość przeżyć autora i czytelnika, zrozumiałość języka, powinowactwo duchowe, które zależne jest od kręgu życiowego i kulturowego. Hofmann dążył do ustalenia pewnych typów czytelniczych, aby sprecyzować zadania nauki o czytelnictwie przez znalezienie odpowiedzi na pytanie: które książki są dobre, które dzieło ma wartość dodatnią.

4. S z k o ł a w a r s z a w s k a H . R a d - l i Ń s k i e j zajmowała się psychofizyczną czynnością czytania. Wychodząc z założenia, że psychologia dzieli ludzi na typy należałoby również i czytelników podzielić na typy psychiczne i typy czytelnicze, a na podstawie podobieństw tworzyć grupy, w których można analizować różnice indywidualne (Mikucka A., 1934).

W przedstawionych zarysowo kierunkach badań prowadzonych nad czytelnictwem zwraca uwagę koncepcja M. Rubakina, nazwana przez niego "tayloryzmem intelektualnym", zmierzająca do opracowania takiej metody postępowania, w której czytelnik miałby łatwość w zdobywaniu odpowiedniej dla siebie lektury i wynosił z jej czytania maksimum korzyści moralnej, umysłowej i estetycznej. Taka zindywidualizowana forma czytelnictwa wydaje się najodpowiedniejszą formą pracy z chorym dzieckiem, ale wymaga to przeprowadzenia szeroko zakrojonych badań przez zespół różnych specjalistów. Dotychczas prowadzone badania (Andukowicz, Czarnecki, Kędzierski, Mikucka, Piotrowska, Pieter, Pawełczyńska, Socki, Skwarnicki, Jurgielewiczowa, Gostyńska, Przetacznikowa, Gołaszewski, Przecławska, Lepalczyk, Goriszowski) i dawniejsze (Bystroń, Czerwijałkowski, Gutry, Groszlikowa, Radliń-

ska, Szuman) oscylowały głównie wokół problemów związanych z recepcją książki i zainteresowaniami czytelników zdrowych. Prace na temat biblioterapii pisali: Grycz, Cwynar, Jaroszewski, Gostyńska, Kozakiewicz i inni, ale były to prace, w których badania empiryczne prowadzono na szerokiej populacji ludzi chorych bez konkretyzowania określonych jednostek chorobowych.

PSYCHOTERAPEUTYCZNA FUNKCJA CZYTELNICTWA

Mimo licznych prób podejmowanych przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych (bibliotekoznawstwo, medycyna, teoria literatury, psychologia kliniczna i społeczna, socjologia medycyny, pedagogika społeczna i terapeutyczna) problem psychoterapeutycznego oddziaływania literatury nie został opracowany w całości, choć znany był już starożytnym Egipcjanom. Zachowane zostały fragmenty literatury z czasów od XVI-XI w p.n.e., które świadczą o tym, że tworzyli oni specjalną literaturę psychoterapeutyczną.

W Grecji Starożytnej Soranos, zwany ojcem psychoterapii, zalecał w okresie rekonwalescencji psychicznie chorym przysłuchiwać się dysputom filozofów, a jego uczeń Cornelius Celsus w powstawaniu psychoz widział rolę urazów psychicznych i zalecał leczenie ich muzyką i pocieszaniem. W IV w naszej ery Caelius Aurelianus twierdził, iż muzyka lub lektury, to są łagodne i ludzkie sposoby dla leczenia psychicznie chorych spokojnych. Grecy przypisywali literaturze działanie "oczyszczające", rozładowujące konflikty emocjonalne i napięcie psychiczne.

W XIII w. w Kairze, w zakładzie dla obłąkanych izolowano chorych cierpiących na bezsenność - leczono ich muzyką, a na ich usługi byli też opowiadacze bajek (Billikiewicz T. Gallus J., 1962, s. 30).

Nasuwa się wniosek, że problem psychoterapeutycznego oddziaływania literatury i sztuki nie powstał dzisiaj, lecz tylko się odrodził. Widoczne pogranicze wielu dyscyplin i nauk wymaga koordynacji waresztatu metodologicznego oraz szeroko zakrojonych badań całościowych zespołu specjalistów, różnych dyscyplin naukowych.

Istniejące opracowania na temat biblioterapii wykorzystywane są sporadycznie, w pojedynczych placówkach i mimo licznych badań, które dowiodły, że odpowiednio dobrana literatura może oddziaływać psychoterapeutycznie nie udało się wprowadzić na stałe książki jako jednego z elementów kompleksowego leczenia w zakładach leczniczo-wychowawczych. Przyczyny takiego stanu należy doszukiwać się nie tylko w interdyscyplinarnym charakterze problemu, który mieści się w zakresie badań wielu pokrewnych nauk, ale również w wyborze osób, które byłyby uprawnione do stosowania zasad biblioterapii, zwłaszcza w odniesieniu do osób chorych somatycznie i z tego powodu hospitalizowanych.

Znawca literatury, bibliotekarz nie jest wprowadzony w problematykę medyczną, brak mu również przygotowania z zakresu psychologii, lekarz, bez względu na specjalizację - za wyjątkiem psychiatrów - całą swą uwagę koncentruje na schorzeniu danego układu i poszczególnych narządów, pedagog nie posiada koniecznej wiedzy z zakresu bibliotekoznawstwa ani medycyny, podobnie jak psycholog kliniczny, który uzyskuje jednak przygotowanie psychologiczne najbardziej predestynujące go do podjęcia psychoterapii.

Prowadzone aktualnie rozważania i dyskusje nad tym zagadnieniem, szukanie odpowiedzi na pytanie, jakiego rodzaju specjalista jest osobą najbardziej uprawnioną do prowadzenia i stosowania biblioterapii, pojmowanej jako metody oddziaływania psychoterapeutycznego wynika również ze statusu nauki zwanej psychoterapią, która nadal nie uzyskała rangi dyscypliny samodzielnej i bazuje na osiągnięciach psychiatrii i psychologii. Nie jest to nauka jednolita,

obowiązuje w niej wiele teorii i systemów terminologicznych. Stąd też obserwujemy w niej wielość kierunków psycho-
terapeutycznych i definicji, które zacytujemy za uznanymi
autorami:

T. Billikiewicz mówi: "Psychoterapia jest to leczni-
czy sposób oddziaływania psychiki lekarza na psychikę czło-
wieka chorego" (1970, s. 42). "Psychoterapia jest działem
lecznictwa, a lecznictwo jest działem medycyny, stąd psy-
choterapię może prowadzić wyłącznie lekarz psychiatra przy
współdziale psychologa" (T. Billikiewicz, 1970).

A. Lewicki (1972, s. 121) pisze: "Psychoterapią nazy-
wamy oddziaływanie na osoby z zaburzeniami psychicznymi
za pomocą korekcyjnych sytuacji".

M. Jarosz (1971, s. 204) psychoterapię definiuje na-
stępująco: "Psychoterapia polega na oddziaływaniu leczni-
czym za pomocą różnych metod psychologicznych", zaś "postę-
powanie psychoterapeutyczne jest postępowaniem psychokorek-
cyjnym, które zmierza do uzyskania poprawy stanu psychicz-
nego za pomocą metod psychologicznych".

K. Dąbrowski (1965, s. 39) tak definiuje: "Psychote-
rapię nazywamy świadome i systematyczne wykorzystywanie
mechanizmów psychicznych ujawniających się w związku mię-
dzy chorym, a terapeutą w celu zmiany struktury osobowości
leczonego, co pociąga za sobą zniknięcie objawów chorobow-
ych i lepsze przystosowanie do otoczenia przy wykorzysta-
niu rozwoju indywidualnego".

Hilgard E. R. (1972, s. 783): "Leczenie zaburzeń oso-
bowości środkami psychologicznymi nazywamy psychoterapią".

Przytoczone definicje psychoterapii świadczą o braku
jednoznacznych poglądów uwarunkowanych istnieniem różnorod-
nych szkół i teorii, ponadto stale jeszcze w sferze dysku-
sji pozostaje osoba psychoterapeuty.

Różni autorzy utrzymują, że powinien to być lekarz-psy-
chiatra, lekarz każdej specjalności, psycholog kliniczny.

Najszerzej psychoterapia jest stosowana w leczeniu nerwic. Stąd zagadnienia teorii psychoterapeutycznych są ściśle powiązane z określoną teorią nerwic. Różne szkoły stworzyły własne koncepcje powstawania nerwic i opracowały własne metody ich leczenia. Te czynniki decydują o tym, że brak współcześnie jednolitej teorii psychoterapii, a jej kierunki podzielić można na:

- psychoterapię klasyczną, pogłębioną,
- psychoterapię dynamiczną,
- psychoterapię rogerowską,
- psychoterapię pawłowską,
- psychoterapię behawioralną,
- psychoterapię antropologiczną itp. (Krotochwil S., 1974, s. 29).

Rozpatrując różnorodne funkcje książki: filozoficzną, wychowawczą, rekreacyjną, estetyczną, poznawczą, kształcącą, psychoterapeutyczną należy ustalić warunki niezbędne dla wprowadzenia jej w codzienne życie dzieci hospitalizowanych w zakładach leczniczo-wychowawczych.

Powstała w roku 1932 przy Międzynarodowej Federacji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Federacja Bibliotek Szpitalnych od dawna zajmuje się opracowaniem zasad doboru książek dla różnego rodzaju chorób, stworzono również centralną agencję informacyjną o książkach najbardziej przydatnych dla czytelnictwa chorych. W Belgii powołano specjalne "komitety lektury", w skład których weszli doświadczeni bibliotekarze, a ich zadaniem jest ocena poszczególnych pozycji literackich i prowadzenie katalogu przeznaczonego dla chorych. Znajdują się w nim adnotacje o książkach, informujące, dla jakiego określonego typu odbiorcy są one przeznaczone. Podobne prace prowadzi się w Czechosłowacji i w Niemczech, ale biorąc pod uwagę specyfikę i różnorodność literatury tych krajów trudno przenosić w całości wyniki tych badań na nasz grunt. Stanowiąc powinny one jednak punkt wyjścia do badań, których podjęcie staje się koniecznością chwili.

ORGANIZACJA CZYTELNICTWA
W ZAKŁADACH LECZNICZO-WYCHOWAWCZYCH

Powiązania nozopedagogiki (pedagogiki terapeutycznej) z medycyną i naukami społecznymi stwarzają realne możliwości dla zainicjowania badań nad terapeutyczną funkcją czytelnictwa dzieci hospitalizowanych.

Wiadomo, że dla wprowadzenia książki do ogólnego procesu terapii koniecznym staje się warunek właściwego kontaktu między odbiorcą - chorym dzieckiem, a dziełem literackim - książką. Staranne dobranie jej pod względem treści ze szczególnym uwzględnieniem stopnia komunikatywności, sugestywności i emocjonalności zapewni jej właściwe przyjęcie i zrozumienie przez młodego czytelnika. Treść jednej książki nie ogranicza się do postaci jednego bohatera czy zdarzenia, ale obejmuje wiele osób o różnych sylwetkach i w różnych sytuacjach, a wachlarz treści jest odrębny i zróżnicowany. Wypływają stąd trudności w ocenie całokształtu wpływu książki na psychikę dziecka chorego i w odpowiednim doborze książek, które mogłyby oddziaływać terapeutycznie. Nie można z góry przewidzieć, z jaką postacią dziecko się będzie utożsamiało i jakie sytuacje wybierze do konfrontacji własnych przeżyć. Wiąże się to zagadnienie z wielowarstwową budową dzieła literackiego, na które składa się: warstwa fabularna, informacyjna, psychologiczna, światopoglądowa, etyczno-moralna i estetyczna.

Ingarden R (1947, s. 66) mówi natomiast o dwuwymiarowej budowie dzieła sztuki literackiej, wyróżniając warstwę *w z d ł u ż* - jest to obrazowa warstwa brzmień językowych dzieła i warstwę *w s z e r z* jako warstwy znaczeniowej i stwierdza: "Dzieło sztuki literackiej nie jest dokładnie tym, co stanowi konkretny przedmiot percepcji estetycznej, ono stanowi jedynie szkielet, który czytelnik pod wieloma względami uzupełnia, czy dopełnia, a niejednokrotnie także i pod wieloma względami zniekształca lub zmienia i dopiero

w tej nowej, późniejszej, konkretniejszej, choć i tak nie całkiem konkretnej postaci, stanowi wraz z tymi uzupełnieniami bezpośredni obiekt percepcji i rozkoszy estetycznej". Tę całość uzupełnień i przekształceń dzieła literackiego nazywa Ingarden konkretyzacją dzieła literackiego (op. cit).

Można oczekiwać, że zwiększona w czasie choroby wrażliwość, izolacja wynikająca z hospitalizacji, brak swobody i trudności w zaspokajaniu nowych, specyficznych potrzeb wskutek ograniczeń leczniczych (dieta, unieruchomienie, zmniejszenie aktywności życiowej) stwarzają naturalne podstawy do pozyskania i wychowania aktywnego, wartościowego czytelnika.

Najważniejsza wówczas staje się odpowiednia reklama książki i zagwarantowanie łatwego, stałego do niej dostępu, aby chore dziecko mogło czytać wtedy, kiedy tego zapragnie. Istotnego znaczenia nabiera szata graficzna książek, przejrzysty i łatwo czytelny druk oraz właściwy rodzaj oprawy. Czyste kolorowe i estetycznie opracowane książki będą mobilizować i zachęcać do sięgania po nie.

Specyfika środowiska sanatoryjnego, w którym oprócz leczenia specjalistycznego zapewni się dziecku systematyczną naukę szkolną oraz stałą opiekę wychowawczą stwarza szczególne możliwości zastosowania i wprowadzenia książki w całej gamie jej różnorodności form i gatunków w codzienny rozkład dnia, przy założeniu następujących warunków:

- dokładnej znajomości stanu biologicznego i psychicznego dziecka przez wszystkich członków zespołu leczniczo-wychowawczego,

- uwzględnianie etapów leczenia i okresu pobytu dziecka w szpitalu, sanatorium, ze względu na różnorodność potrzeb biologicznych i psychospołecznych, których istnienie pozostaje w ścisłym związku z uzyskiwanymi wynikami leczenia, zastosowanym leczeniem farmakologicznym i rokowaniem na przyszłość co do stanu zdrowia,

- właściwej organizacji dnia, umożliwiając dziecku wprowadzenie do jego życia książki na stałe,
- odpowiedniego urządzenia i wyposażenia biblioteki oraz fachowo przygotowanych bibliotekarzy-wychowawców,
- starannego doboru księgozbioru pod kątem potrzeb, wieku, zainteresowań z uwzględnieniem specyfiki książek dziecięcych i młodzieżowych,
- umożliwienie korzystania z księgozbioru, łatwego dostępu do zbiorów bibliotecznych, organizowanie podręcznych bibliotek oddziałowych,
- stwarzanie odpowiedniej atmosfery, sprzyjającej czytaniu książek,
- dostarczanie powszechnie stosowanych na świecie urządzeń technicznych ułatwiających proces czytania, zwłaszcza dzieciom unieruchomionym i leżącym. Należą do nich: regulowana podpórka do książek, aparatura pomocnicza Craig - Dawisa dla czytających w pozycji na wznak, ekran do czytania, maszyny powiększające, projektory mikrofilmowe, biblioskop, taśmy z nagraniami książek czytanych itp.

Organizacja czytelnictwa na terenie zakładu leczniczo-wychowawczego wymaga aktywnego współdziałania zespołu realizującego trzy podstawowe cele: terapeutyczno-rewalidacyjny, dydaktyczno-wychowawczy i profilaktyczny. Szczególnej opieki i pomocy będą wymagać dzieci małe, które nie zdążyły opanować jeszcze nauki czytania, a mimo to wykazują znaczne potrzeby i zainteresowania czytelnicze. Jak więc zaspokoić te potrzeby?

Wyniki badań prowadzonych przez S. Szumana dowiodły, że bajki poprzez swój świat baśni zaspokajają naturalne potrzeby rozwojowe dziecka, rozszerzając w ten sposób możliwości, w których zamknięte jest jego realne życie. Przenosząc małego odbiorcę w inny świat, mają one zdolność odreagowania się oraz ukazują przeżycia innych ludzi, dając możliwość osiągnięcia i spełnienia życzeń. Personifikacja zwierząt stwarza dalsze możliwości upustu dziecięcej fantazji i może

mieć charakter terapeutyczny, zwracając uwagę na inny cel - dziecko pozbywa się lęków i wyzwala u siebie postawy magiczne (S. Szuman, 1947).

Odkrycie odrębności psychiki dziecięcej doprowadziło do pisania książek na miarę potrzeb i wieku dziecka. Od właściwości układu nerwowego, warunków życia i struktury środowiska wychowawczego zależy będzie charakter kontaktów dziecka z literaturą piękną. Niezbędne staje się równocześnie stworzenie właściwych warunków i sprzyjającego klimatu dla wprowadzenia opieki nad doбором tematyki i rodzajów książek.

Istnieje wiele różnorodnych form udostępniania książek małym dzieciom, mimo, że nie potrafią one czytać samodzielnie. Można zaproponować następujące:

- czytanie głośne bajek - indywidualne i grupowe,
- nagrania płytowe i taśmowe bajek czytanych przez aktorów,
- słuchowiska radiowe, realizowane na podstawie znanych utworów literackich,
- opracowanie muzyczne popularnych bajek dziecięcych,
- wyświetlanie bajek najprostszym w użyciu diaskopem,

Takie formy kontaktu dziecka z książką umożliwiają inscenizację zabaw dziecięcych, wykonywanie ilustracji i rysunków postaci bajek, śpiew, taniec i recytacja. Czytanie wierszy i uczenie się ich na pamięć rozwija wrażliwość słuchową, ćwiczy wymowę i kształci pamięć.

Dzieci starsze wymagają zastosowania innych form kształcenia i kontaktu z książką, ale i tutaj można mówić o nieograniczonych możliwościach. Oto niektóre z nich:

- konkursy czytelnicze,
- recenzje młodych czytelników,
- organizowanie przedstawień,
- wykonywanie ilustracji i rysunków,
- wspólne dyskusje i rozmowy na temat przeczytanej książki,

- pisanie wierszy i opowiadań,
- tworzenie elementów dekoracyjnych, przygotowywanie scenografii, szycie kostiumów.

Są to formy pogłębiające zainteresowania i przyczyniające się do powstawania nowych. Spełniona zostanie w ten sposób naczelna zasada pedagogiki terapeutycznej zakładająca wszechstronny rozwój osobowości dziecka oraz świadome współdziałanie i współuczestnictwo w procesie leczenia.

Nie są to wszystkie problemy zakresu biblioterapii, zasygnalizowano tylko niektóre z nich w celu zwrócenia uwagi i zainteresowania tych, którzy są odpowiedzialni za organizację czasu wolnego dzieci, przebywających w zakładach leczniczo-wychowawczych. Stwierdzić należy, że mimo pojawienia się wielu opracowań na ten temat, obserwujemy nadal niedostatki i brak powszechnego wprowadzenia zasad biblioterapii na tereny szpitali i sanatoriów dziecięcych, a sama organizacja pracy w bibliotekach tych instytucji nie jest należycie powiązana z planowanymi zajęciami pozalekcyjnymi. Opracowanie to może także pobudzić do podjęcia badań w tym zakresie, a ich wyniki mogą przyczynić się do wyjaśnienia wielu wątpliwości i dostarczą konkretnych dowodów na wielkie możliwości i wartości książki w procesie kompleksowego leczenia dzieci.

LITERATURA

1. Aleksandrowicz J.: Sztuka i medycyna w walce o zdrowie człowieka. "Zdrowie" 1957.
2. Billikiewicz T.: Psychoterapia w praktyce ogólnolekarskiej. PZWL, Warszawa 1970.
3. Billikiewicz T., Gallus J.: Psychiatria polska na tle dziejowym. PZWL, Warszawa 1962.
4. Bystron J.: Publiczność literacka. Warszawa-Lwów 1938,

5. Csorba H.: Szpital - pacjent. "Ossolineum", Wrocław 1966.
6. Cwynar S.: Wstęp do psychoterapii. Warszawa 1959.
7. Dębrowski K.: Higiena psychiczna. PZWS, Warszawa 1962.
8. Dębrowski K., Owsiniński H.: Problemy psychoterapii. Warszawa 1965.
9. Głombiowski K.: Problemy historii czytelnictwa. Wrocław 1966
10. Hilgard E. R.: Wprowadzenie do psychologii. PWN, Warszawa 1972.
11. Ingarden R.: Szkice z filozofii literatury, t. 2, Spółczelniczna Wydawnicza: "Polonista", Łódź 1947.
12. Jarosz M.: Elementy psychologii lekarskiej i psychologii ogólnej. PZWL, Warszawa 1971.
13. Kotlarczyk M.: O funkcji słowa w medycynie. "Zdrowie" 1957.
14. Kratochwil S.: Psychoterapia. PWN, Warszawa 1974.
15. Lepalczyk I.: Biblioteki dla chorych w Belgii. "Bibliotekarz" 1958, nr 7/8.
16. Lewicki A.: Psychologia kliniczna (red.), PWN, Warszawa 1972.
17. Mikucka A.: Przedmiot, zakres i metody badań nad czytelnictwem. Fundusz Wydawniczy im. F. Czerwijowskiego, Warszawa 1938.
18. Przecławska A.: Pedagogiczne aspekty badania czytelnictwa. "Bibliotekarz" 1962, nr 2.
19. Radlińska H.: Czytanie, świat, życie, t. 1. Warszawa 1934.
20. Skwarnicki M.: Czytelnictwo i metody jego badań (w:) Problemy czytelnictwa w wielkich miastach. Warszawa 1960.
21. Suchodolski B.: Rola książki w kształtowaniu nowoczesnego człowieka (w:) Problemy czytelnictwa w wielkich miastach. Warszawa 1960.

22. Szuman S.: Psychologia wychowawcza wieku dziecięcego.
"N.K.", Warszawa 1947.
23. Walentynowicz M.: Podstawy czytelnictwa powszechnego.
"Ossolineum", Wrocław - Warszawa - Kraków 1970.